

Dødsdømt og skutt. Johnny Larsen fotografert i Bodø etter å ha blitt ført til byen 4. juni 1945. Larsen er iklædt den tyske Wehrmacht-uniformen som han brukte til å skjule sin identitet med da han ble pågrepet i en fangeleir ved Yttern. Legg merke til Larsens kjeveparti, som antageligvis er brukt etter hardhendt omgang av politiet. Han skal ha fått brukt kjeven ytterligere to ganger før henrettelsen.

FOTO: PRIVAT

Forhatt og henrettet

BODØ: Torsdag var det 50 år siden Johnny Larsen ble henrettet av ti lokale politifolk ytterst på Bremnesodden i Bodø. Han ble 24 år gammel - og den eneste nord for Trondheim som falt for en eksekusjonspelotong etter krigen.

GUNNAR HAGEN

Henrettelsen foregår litt etter klokken ett om natten, slik at datoen såvidt har rukket å skifte til 29. mai 1947.

Bremnes Fort

Johnny Larsen, som for knappe seks uker siden hadde fått dødsdommen opplest på cellen i Bodø kretsfengsel, fikk for få timer siden vite tidspunktet.

Nå ankommer han Bremnes Fort i politibil. Været er pent. Sola skinner allerede en ny dag i møte. Men dagen er ikke for Johnny Larsen.

I bilen, mens den fortsatt triller det siste humpete stykket ut mot den ytterste odden på Bremnes, oppstår en diskusjon. Johnny Larsen ber vokterne om å få slippe bind for øynene.

Hans bønn blir avvist. Politifolkene refe-

rer til instruksjonen som er utarbeidet for henrettelser (29 personer ble skutt etter krigen).

Når bilen stanser, omlag 50 meter fra retterstedet, opptrer Johnny helt rolig. Han stiger ut - og blir møtt av to politifolk fra en gruppe som har vært i arbeid på odden i flere timer.

Henrettelsen

Nå kommer bindet frem, og Johnny kaster et siste blikk utover havet. Han gjør ingen protester, og blir deretter geleidet mot retterstedet av de to møtende politifolkene. Han slipper å se pålen som er hamret i bakken, og skytterne som står klar.

Hendene blir ført bak pålen, og han bindes forsvarlig fast. Det trekkes en hette over hodet hans. En siktelapp festes på brystet, foran hjertet. Så kommer presten frem. Det er fengselsprest Tronvik, som har vært Johnnys moralske støtte i to år, og som han har ført dype religiøse samtaler med.

Tronvik velsigner Johnny Larsen, de to tar adjø, og presten trekker seg tilbake. Det hersker total stillhet.

På et stille signal løfter skytterne sine mauser opp i siktestilling. Åtte av dem skyter med skarp amunisjon, to med løskrutt. Ingen vet hvem.

Kanskje tror Johnny at det ennå er snakk om minutter, ikke sekunder. Så høres politimester Freders stemme:

- Ild!

Når skuddsalven er over, går én mann fra pelotongen frem og plasserer nådeskuddet. Deretter konstaterer fengselslege Holter at Larsen er død.

Tiltalen

Johnny Larsen ble medlem av NS på 17-årsdagen sin, 31. januar 1940. Fra mai 1941 arbeidet han som tolk for tysk sikkerhetspoliti i Bodø. Han utviklet seg til å bli den mest bøllete og mest utpekulerte torturisten i Bodø. Da retten ble satt i Folkets Hus 13. desember 1946, møtte Larsen en tiltale på 50 punkter. De tre groveste:

■ Småbrukeren Egil Normann Eide fra Fauske ble slått og sparket. Deretter ble han bakkbundet med håndjern og hengt opp - med armene i spenn utover - på en glovarm radiator oppunder taket. Hendene begynte å brenne og det rant en dam av svette ned på golvet. Lammet og forbrønt i hendene ble han løftet ned, og deretter tvunget til å sette seg på et torturredskap med kvasse fiskebein.

■ Johnny Larsen kastet et tungt nøkkelknippe i ansiktet på Oskar Arntsen fra Sulis. Deretter ble Arntsen bakkbundet, hengt opp på en knagg og hugget med det førnevnte torturredskapet. Deretter måtte han henge alene i mørket i en tid, før Larsen kom tilbake og tildelte ham flere slag under føttene og over ørene. Til slutt ble Arntsen hengt opp ned.

■ Leonard Larsen fra Sulis ble kledd naken og og slått med stokker på baken, un-

der beina og på hendene. Deretter ble han hengt opp på en knagg og denget på nytt. Fliser som falt av stakkene ble stukket inn i føttene hans. Dette pågikk i én time, inn til tyskerne selv måtte stagge Johnny Larsen. Mannen fra Sulis falt sammen som en klut da han ble sluppet ned, og hendene var maltraktet. Deretter ble han lempet inn på mørkecelle i 12 døgn - og kun gitt saltsuppe uten drikke, på Johnny Larsens ordre. Selv kom han innom to-tre ganger og banket opp den delvis lammede arrestanten.

Utover disse og andre mishandlinger, ble Johnny Larsen som kjent skyldig i ett hatgattellmessig tilfelle av angiveri.

«Justismord»

- Johnny Larsen skulle aldri vært dømt til døden. Han var et bøllete svin, men ingen drapsmann. Han lå under for alkohol og narkotiske stoffer. Andre omstendigheter - nazistisk påvirkning hjemmefra, foreldrenes skilsmisse, forlovedens brudd - gjorde ham disponert for ugjerninger. Dessuten viste han dyp og oppriktig anger, sier Knut Støre.

Bodømannen har samlet en mengde dokumentasjon om Johnny Larsen-saken. Støre er ikke i tvil om at det ble begått et justismord i Bodø:

- Johnny Larsen var en småfisk mot de andre som ble henrettet etter krigen. Nord-Norge skulle ha sin syndebykk. Derfor ble Larsen henrettet, mener Støre.

«VILLE KREVD DØD

PUERTO DE LA CRUZ: – Jeg ville krevd dødsstraff for Johnny Larsen også i dag. Jeg ba om livsvarig fengsel for drapsmenn og lystmordere. Selv om Johnny Larsen ikke drepte noen, fortjente han å dø ut fra den tids forhold.

Nordlandsposten har møtt Roald Angell i leiligheten hans ved Puerto de la Cruz på den spanske øya Tenerife. Her har han bodd de 30 siste årene.

Angell har rukket å bli 90 år, men det tror man knapt. Han er like skarp i replikken, like grundig i resonnementene og like hukommelsesrik som han var nødt til å være dengang, for 50 år siden. Han sier:

– Mismatching og angiveri er stort sett det simpleste som finnes.

600 landssviksaker

Roald Angell har drevet som advokat i Bodø fra 1934 - altså både før, under og etter krigen. Forretningen drives videre av sønnen Harald og sønnesønnen Roald.

I de hektiske etterkrigsårene 1945-1949 var Angell innsatt som statsadvokat for landssviksaker i Nordland.

I løpet av denne perioden gjennomgikk han 500-600 saker.

– Jeg jobbet ekspeditivt. Hver mandag morgen i fire år lå en meterhøy bunke dokumenter og ventet på meg. Det var ikke tid til annet, sier Angell.

300-400 av rettssakene overlot han til settestatsadvokater å føre i retten.

Men 200 av dem aktorerte han selv - deriblant rettssaken mot Johnny Larsen, den som endte med skuddsalven på Bremnesodden 29. mai 1947.

Aksept - eller ikke?

Angell tar imot Nordlandsposten og sier seg villig til å snakke om Johnny Larsen og krigsoppgjøret. Men han innleder slik:

– Denne samtalen innebærer at man må erkjenne at vi snakker om to forskjellige verdener: nåtiden - og fortiden. Jeg har opplevd begge deler, de fleste har det ikke. Skal man akseptere dødsstraff i krig? Gjør du det? spør han og setter to skarpe blå øyne i undertegete.

Jeg svarer at jeg ikke vet - og Angell repiserer:

– Fornemmer ikke frykten

– Mange i dag aksepterer ikke dødsstraff i tilfelle krig. De sitter ved sine skrivebord, teoretiserer og kritiserer krigsoppgjøret. Men de var ikke midt oppi det. De fikk ikke føle torturen til Johnny Larsen på kroppen, og kan ikke fornemme frykten og lamningen han bragte til en hel by.

50 år etter har man ingen evne til å sette seg inn i krigen. Distansen i tid gjør det lett å filosofere over dommen. Men ikke å forstå den. Krigen var en fem år lang psykisk belastning, både for aktive og passive motstandere. Trakassering, matmangel, vilkårlige arrestasjoner, tortur og fangeleire var den truede hverdag for alle gode nordmenn.

Vi levde med den angsten hver dag. Særlig vi som var med i den aktive motstandsbevegelsen, og som var redde for å «sprekke» under tortur.

«Kuldefølelsen»

Angell utdyper sitt syn:

– Etter krigen hadde hele landet behov for rettferdighet. Allerede midtveis i krigen gjorde londonregjeringen det klart at Norge ville gjennomføre dødsstraff når krigen var over.

Angivere, torturister og drapsmenn - norske som tyske - skulle få «kuldefølelsen». De skulle vite at alt de foretok seg, ville bli vurdert opp mot dødsstraff når oppgjørets stund kom.

Å åpne for dødsstraff hadde dermed en preventiv misjon, i tillegg til motivet om hevn og rettferdighet.

Anke - og dødsdom

Roald Angell sier han aldri var i tvil om at Johnny Larsen burde dømmes til døden og henrettes.

De tre fagdommerne (juristene) i lagmannsretten støttet ham. Men de fire legdommerne tilsidesatte fagdommerne og sørget for at straffen ble livsvarig fengsel.

Straffeutmålingen ble anket til høyesterett - og dødsdom fastsatt 19. april 1947, under enstemmighet blant de sju dommerne.

Mindre enn seks uker senere var Johnny Larsen henrettet.

– Jeg anket livstidsdommen ut fra en selvstendig beslutning. Jeg konfererte ikke med noen, sier Angell i dag.

«Ble ikke presset»

Mange hevdet den gang - og det blir fortsatt hevdet - at Roald Angell var en «myk» mann i rettsoppgjøret. At kravet om dødsstraff nærmest hang over ham, både fra sentrale myndigheter og fra innflytelsesrike folk i Bodø, som hans advokatkollega Julius Moe.

Sistnevnte (død 1962, far til dagens NBank-direktør Nils Moe) ble konstituert som politifullmektig etter krigen. Han hadde ansvaret for den juridiske etterforskningen av krigsforbrytelse. Det var Julius Moe som skrev innstillingen til saken mot Johnny Larsen, der han innstilte på dødsstraff.

Da Larsen i stedet fikk livstid, skal Moe ha uttalt at «jeg har anket dommen». Også før selve rettssaken skal Moe ha sagt på en offentlig tilstelning at «Bodø trenger en dødsstraff».

– Hva Moe eller andre må ha sagt og ment spiller ingen rolle. Det var jeg som anket, og beslutningen var selvstendig. Jeg benyttet aldri bisittere og rådgivere i krigsoppgjøret.

– Rolig i retten

Roald Angell understreker at han ikke dvelte ved Johnny Larsen-saken:

– Jeg hadde for mye å gjøre. Men jeg husker at han oppførte seg meget korrekt under de lange rettsmøtene. Jeg har også en svak anelse om at han virket rolig og avbalansert. Først etter at han var henrettet, fikk jeg høre at han var blitt religiøs.

– Føle da aldri at Larsens vanskelige barndom, der han ble påvirket inn i hirden hjemme i Svølver, og senere private tragedier i hans liv, burde komme den tiltalte til gode?

– Til en viss grad, kanskje. Men ikke tilstrekkelig til å oppveie de skader og den frykt han påførte gode borgere.

Myrdet sju fanger

Roald Angell trekker frem to andre rettsaker som han aktorerte. Begge mot norske fangevoktere som beviselig myrdet fanger.

– Den første saken gjaldt en yngre mann som meldte seg inn i NS og ble fangevokter ved Botn i Saltdal. Han skjøt ned og drepte mellom fem og sju jugoslaver under fangetransport langs landeveien. Vi hadde en rekke vitner, blant annet en fange vi holdt igjen og en rekke innbyggere i Saltdal. Gutten skulle antagelig kjekke seg overfor eldre fangevoktere. Jeg innstilte på livstid, og slik ble det.

Drepte norsk fange

I den andre rettsaken ba Angell også om livstid - ikke dødsstraff:

– En norsk NS-vokter ved Korgen ar-

Hjemme i stuen. Roald Angell bruker mye tid på litteratur. Han har selv skrevet bøker som dokumenterer verdenskrigen sett fra Bodø. Her fotografert i sin svært så «norske» stue i Puerto de la Cruz, Tenerife, Spania, der han bokstavelig talt leser med lupe.

beidsleir la en norsk fange for hat. En dag kastet vokteren et kålbastykke bortetter veien. Han nikket med hodet til fangen, for å indikere at «værsågod, du kan ta kålbastykket». Men da den utsultede fangen hentet grønnsaken, ble han skutt og drept for å ha forsøkt å stjele mat.

– Disse to lystmorderne satt maksimum ti år i fengsel. De er i dag rundt 70 år og har vært fri de siste 40. Johnny Larsen ble bare 24 - henrettet for mishandling som ikke førte til døden?

– Slik er det formodentlig. De to førstnevnte lå i grenseland til å få dødsstraff. De ble dømt ikke lenge etter krigens slutt, mens hatet var på det mest bitre og rødgående. Johnny Larsen-saken ble behandlet da man hadde fått krigen mer på avstand. Dette viser hvor restriktive vi var med å påstå dødsstraff, og antyder at dommen over Larsen - med følelsene på avstand - var riktig.

Johnny Larsen må ha følt «kuldefølelsen» lenge. Likevel ble han verre i mishandlingen av sine egne etterhvert som krigen nærmet seg slutt.

Lojalitet viktigst

Angell gjør en annen sammenligning:

– Jeg var aktor i en sak mot tre tyske gestapister som var tiltalt på hele 95 punkter. Et sentralt punkt gjaldt grov mishandling av en nordmann. Tyskerne var livredde for at norske styrker skulle besette Majavatn og «sage» landet i to. Det foregikk nemlig en utstrakt våpensmugling fra England og inn i området. Frykten for et isolert Nord-Norge gjorde at den ene tyskeren mishandlet en kar i forsøk på å tyne ham for informasjon.

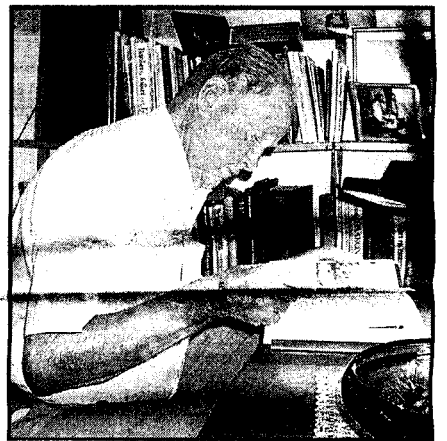
Angell sier at han ikke nedla påstand om dødsstraff:

– De var ikke nordmenn som gikk tyskerens ærend, men tyskere som mente å handle i sitt eget lands interesse. Jeg nedla påstand om livsvarig fengsel, hvilket de også fikk. Det var den store forskjellen på denne saken og Johnny Larsen-saken, som hadde med mishandling av gode nordmenn å gjøre.

To x tårer

Når vi snakker om Johnny Larsen og hele rettsoppgjøret, viser Roald Angell ikke med en mine at vi er inne på følsomt territorium. Men to ganger under samtalen klarer den 90 år gamle mannen ikke å holde følelsene tilbake. Tårene triller, og han må gå noen runder i kjøkkenet og stuen for å gjenvinne selvkontrollen.

Det er når han snakker om den allierte

I arbeid. Roald Angell er fortsatt en svært aktiv og engasjert mann. Her studerer han en av bøkene han selv har vært med på å skrive.

invasjonen i Normandie - og om timene før han selv og andre motstandsfolk overtok makten i Bodø.

Normandie

– Det måtte være 4. eller 5. juni 1944. Jeg var akkurat ferdig med mitt innledningsforedrag under en rettsak i Henningsvær. Min motpart, advokat Håland, hadde akkurat begynt sitt foredrag, da bestyrer Johannessøn i Henningsvær ga meg en lapp. Jeg kan ennå huske ordrett hva der stod: «Allierte tropper ilandsatt i Normandie. Nærmere senere.»

Roald Angell blunker vekk tårene og forteller at det svimlet for ham. Ordene på lappen betød begynnelsen på slutten av krigen.

– Jeg sendte lappen videre til havnefogd Størmer, som leverte den videre til sorensskriver Trap, som leverte den til ingeniør Ness. Det gikk rundt for dem også. Advokat Håland stanset da opp, og ba om å få se lappen. Han sa deretter:

– Jeg tror vi må ta en pause.

Maktovertagelsen

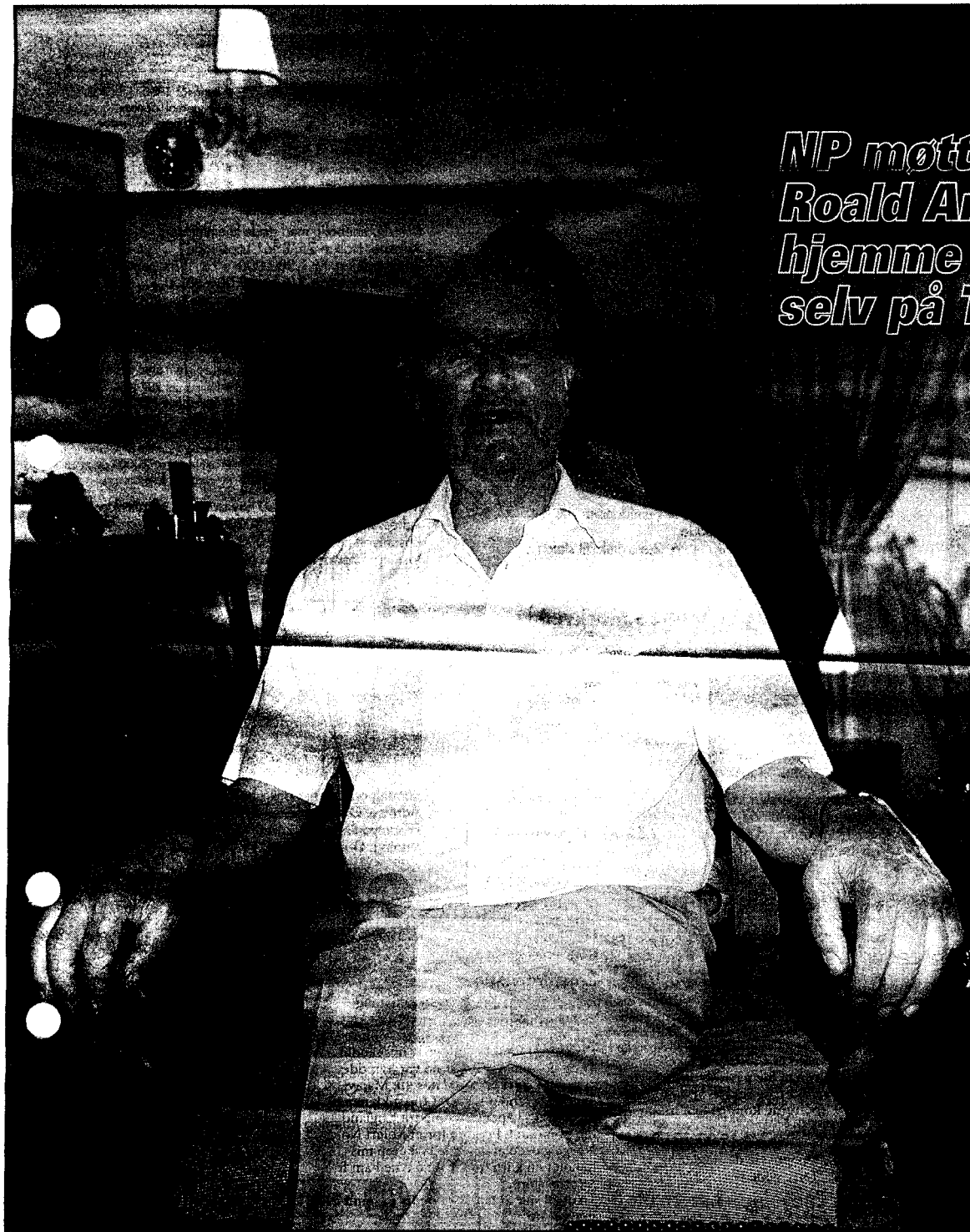
8. mai 1945, mellom kl 21.30 og 22.00, sitter også sitter også brent inn i Roald Angells erindring.

Han hadde selv drevet illegalt motstandsarbeid under hele krigen, og satt med ansvaret for å gjenoppbygge og lede påtalemyndigheten i Nordland. Han var varmann for statsadvokat Ulfshøy, som imidlertid bodde avsides og ikke kunne komme til.

– Alt var organisert og nøye planlagt. Den dagen tyskerne kapitulerte, skulle vi kunne bekle alle posisjoner på timen. Overlege Anton Gisle Johnson, som jeg

SSSTRAFF PÅ NY»

**NP møtte aktor
Roald Angell (90)
hjemme hos ham
selv på Tenerife**

90 år og knivskarp. Roald Angell var aktor i rettssaken mot Johnny Larsen for 50 år siden. Han husker alt som skjedde i rettsoppgjøret, og angreir ikke ett sekund på at han sendte Larsen i døden ved å anke livstidsdommen over den unge torturisten og overløperen fra Svolvær.

ALLE FOTO: GUNNAR HAGEN

kjente personlig, ledet dette arbeidet sammen med sorenskriver Bjarne Rognlien og - formelt sett - statsadvokat Ulfby, men reelt sett meg.

8. mai-kvelden

- 2. mai ringte Rognlien meg, og ville ha på plass de som skulle innsettes i den sivile administrasjonen i Nordland i tilfelle fred. Dette var hans ansvar. Han ville at jeg skulle gjøre det samme med påtalemyndigheten. Han ba meg sende de påtroppende politimestre ut til de ulike distriktene. Jeg sendte advokat Holm til Mo i Rana og advokat Brinchmann til Svolvær. De andre var allerede på plass. Alt lå således vel til rette, sier Angell.

Om kvelden 8. mai fikk Roald Angell beskjed om å møte på Erling Sannes' kontor i Sjøfartsbygningen:

- Da jeg kom dit satt motstandsledelsen der. Også min gode venn Erling Sannes, som jeg ikke ante var med. Her satt også Anton Gisle Johnson, hans varamann Per Gulbrandsen samt vår avsatte ordfører Aune.

Ortskommandanten

- Johnson foreslo å ringe den tyske ortskommandant (en slags ordfører). Han fikk beskjed om at dersom det nå ble fred, stod vi klare til å overta. Han dro direkte ned til oss, det var et underlig øyeblikk da han

kom inn, jeg minnes å sitte sammen med ortskommandanten og Gulbrandsen i en sofa. Bygningen var omringet av bevæpnede tyskere. Praten gikk helt saklig. Tyskeren ble sittende en time og forlot oss ved 20.30-tida. Utpå natten fikk vi vite at tyskerne bestemte seg kl 23 å kapitulere kl 8 neste morgen, forteller den gamle mannen.

Johnny Larsen

I samme stund som Roald Angell og de andre motstandsheltene overtok makten i Bodø, stjal Johnny Larsen en sykkel og flyktet fra byen.

Han klarte å ta seg over fjell og fjorder ut av Bodø og Salten. Men flukten varte i un-

der én måned. Johnny ble funnet i en fangeleir ved Yttern i Rana - forkledd som tysk offiser - og fraktet tilbake til Bodø.

Roald Angell har ingen tårer å felle av den grunn.

GUNNAR
HAGEN

PÅ TENERIFE

